

LBRIS

We know
books

DAVID G. MARWELL

MENGELE

Demascarea „Îngerului Morții”



CUPRINS

<i>Notă despre surse</i>		7
<i>Prefață</i>		9
PARTEA I DEVENIND MENGELE		
CAPITOLUL 1	„Lumină orbitoare”	19
CAPITOLUL 2	Om de știință și soldat	50
PARTEA II AUSCHWITZ		
CAPITOLUL 3	Capitala Holocaustului	81
CAPITOLUL 4	Transferul norocos	100
CAPITOLUL 5	„Va trebui să cumpăr un pătuț pentru Rolf..”	133
PARTEA A III-A FUGA		
CAPITOLUL 6	Arest și ascundere	151
CAPITOLUL 7	Liniștea dinaintea furtunii	175
PARTEA A IV-A URMĂRIREA		
CAPITOLUL 8	Preludiu	213
CAPITOLUL 9	Investigația	235
CAPITOLUL 10	São Paulo	253
CAPITOLUL 11	O biografie a oaselor	270
CAPITOLUL 12	Îndoieli	294
CAPITOLUL 13	Progres și impas	319
CAPITOLUL 14	Caz rezolvat	333
EPILOG	Tată și fiu	352
<i>Post-scriptum</i>		366
<i>Mulțumiri</i>		368
<i>Note</i>		372
<i>Abrevieri</i>		406
<i>Bibliografie selectivă</i>		408
<i>Index</i>		426

NOTĂ DESPRE SURSE

În mare parte, această carte se bazează pe surse aflate în arhive din întreaga lume și pe cercetarea atentă realizată de un grup de cărturari, dar se bazează și pe scrierile lui Mengele însuși. Am citit corespondența și jurnalele sale din ultimii ani de viață și am aflat detalii intime despre problemele de sănătate, frustrările, reflecțiile personale și diferitele gânduri pe care le avea. În plus, am avut acces la încercările lui Mengele privitoare la aceeași inițiativă în care m-am implicat. Spre sfârșitul vieții a început să-și scrie povestea, dar a ales s-o facă sub forma unui roman autobiografic care avea să relateze viața unui bărbat „format într-un mod special de timpul care a trecut peste el”. Într-o scrisoare către fiul său, a explicat motivația din spatele alegerii genului literar, prezentând avantajele în felul următor:

Posibilitatea de a descrie cu mai multă libertate subiecte dificile: caracterul interschimbabil al experiențelor personale și ale altor oameni; reprezentarea evenimentelor și oamenilor din acele vremuri; clarificarea mai ușoară a conexiunilor interioare, cauzelor și

CAPITOLUL 1

„LUMINĂ ORBITOARE”

(martie 1911 – septembrie 1938)

Casa din copilărie a lui Mengele nu a constituit, din niciun punct de vedere, un incubator pentru cel care avea să devină „Îngerul morții”. Sunt greu de găsit dovezile pentru politica extremistă, antisemitismul și capacitatea de a omorî care aveau să-l definească. Studiile despre contextul social și experiențele din copilărie ale bărbaților care aveau să ajungă să comită crime în timpul nazismului se referă cel mai des la efectele psihologice și emoționale ale Primului Război Mondial. Majoritatea celor care au fost condamnați pentru comiterea unor crime îngrozitoare făceau parte din generația asupra căreia Primul Război Mondial exercitase o influență semnificativă. Una dintre teorii este că măcelul a lăsat orfani de tată foarte mulți tineri nemți, iar cei care s-au întors au devenit niște figuri paterne rușinoase, din cauza capitulării Germaniei. Se spune că efectul psihologic, împreună cu lipsurile de după război și revoltele politice au ajutat la formarea unui grup de oameni care au găsit în mesajul lui Hitler un îndemn la acțiune, deschizând astfel calea pentru succesul lui și pregătindu-i pe unii dintre ei pentru a face parte dintr-o luptă ideologică

ce avea să le permită comiterea de crime și atrocități cum nu se mai văzuseră până atunci.

Deși tatăl lui Mengele, Karl, a făcut parte din armata germană la începutul războiului, el a fost chemat acasă după doi ani, pentru a relua conducerea firmei care îi purta numele. Nu mai producea utilaje agricole, ci echipamente care să ajute războiul Germaniei. Prin fabricarea de greutăți din metal utilizate la lansarea minelor navale și a cărucioarelor cu două roți trase de cai folosite la transportarea armamentului, numărul angajaților firmei familiei Mengele a crescut de la cincisprezece, în 1915, la nouăzeci și unu, până la sfârșitul războiului. Deși nu era cel mai mare angajator din Günzburg, firma era pe cale să devină o forță economică importantă în micul oraș, lucru care i-a adus lui Karl Mengele mai mulți bani și un statut mai bun.

Mama lui Mengele, Walburga, cu trei ani mai mare decât soțul ei, provenea dintr-o familie respectabilă din Günzburg. În timp ce Mengele îl descria pe tatăl său ca fiind „blajin și bun la suflet“, mama sa era prezentată ca „foarte hotărâtă și puternică“. Conform spuselor unui prieten de familie, o apariție a mamei sale în cadrul întreprinderii era mai de temut decât una a tatălui său. Era o catolică dedicată, a cărei devoțiune religioasă aparent l-a afectat pe Mengele. Deși el nu avea o fire religioasă, a rămas fidel bisericii și a optat pentru o cununie religioasă, acestea fiind niște alegeri neobișnuite pentru membrii SS.

În autobiografia sa, Mengele a scris peste o sută de pagini despre prima parte a vieții lui și a descris o copilărie liniștită, în care a fost înconjurat de părinți, bunici și angajați. Pentru familie, nașterea lui a fost un eveniment important, mai ales că mama sa l-a născut la treizeci și unu de ani, după ce pierduse primul copil la câteva zile de la naștere. Entuziasmul cu care Josef Mengele a fost primit în sânul familiei arată cât de mult fusese așteptat și

a devenit curând centrul atenției alor săi. Apărând, în următorii trei ani, încă doi frați Karl și Alois, Mengele a avut parte de o copilărie lipsită de griji sau de probleme.

Conform unui prieten din copilărie, atmosfera de acasă era „conservatoare, catolică și convențională“. Tatăl lui Mengele a fost, cel puțin la un moment dat, membru al Partidului National Socialist German (Deutschnational Volkspartei, DNVP). Nu era un susținător al partidului nazist, așa cum susțineau surse care spuneau că și-a pus la dispoziție clădirile întreprinderii pentru un eveniment al lui Hitler, în octombrie, 1932. De fapt, Karl a devenit membru al Partidului Nazist în luna mai a anului 1933, abia după ce acesta a câștigat puterea, încercând să obțină un loc în consiliul orașului, după ce eșuase în două ocazii anterioare, în 1924 și 1929. Istoricul Zdenek Zofka susținea că aspirațiile politice ale lui Karl Mengele nu erau atât ideologice, cât legate de dorința lui de a influența mediul de afaceri local, iar membrii Partidului Nazist din Günzburg l-au acuzat că și-a cumpărat locul printr-o contribuție generoasă. Deși Karl a intrat în SS în 1935, apartenența sa era pur nominală și nu avea niciun rol sau grad. Instanța postbelică de denazificare a decis că poziția lui de consilier economic districtual, pe care a ocupat-o din 1936 până în 1945, era de natură tehnică, de asemenea, că nu avusese nicio responsabilitate politică și că nu era „un național-socialist dedicat sau de încredere“. Instanța a mai determinat și că a avut un comportament corect și generos față de cei care fuseseră vizați de regimul nazist, inclusiv opozanții politici și evreii.

În concordanță cu viziunea conservatoare din punct de vedere politic a tatălui său, Josef Mengele s-a înscris în Liga Tinerilor din Marea Germanie (Grossdeutschen Jugendbund, GDJ) în 1924, iar din 1927 și până când a plecat, în 1930, a fost liderul (*Ältestenführer*) grupării din Günzburg, care număra 60 de băieți

și 30 de fete. Mengele și-a adus aminte de o sărbătoare a solstițiului de vară pe care a organizat-o alături de ei:

Eram mândri de focul pe care îl organizaserăm de solstițiu, foc ale cărui flăcări se ridicau până la cer, de pe dealul aflat de cealaltă parte a orașului și care anunța că un mic grup de băieți și fete sărbătoreau solstițiu cu inima plină de pasiune și dorință, că doreau să-i trezească și să-i facă pe oamenii din oraș să lupte pentru eliberarea din lanțurile în care eram prinși de infamul Tratat de la Versailles. Flăcările trebuiau să ne elibereze pe toți... să ne lumineze calea, să ne înfierbânte cu dragostea compatrioților noștri și să ardă orice urmă de discordie dintre germani.

După cum Mengele explica în jurnalul său, GDJ nu-i accepta pe evrei pentru ca, într-un final, „calitățile specifice poporului german“ să poată fi scoase la iveală și eliberate din „încrustarea“ străină. Anumite persoane au interpretat reflecția lui Mengele asupra timpului petrecut în cadrul GDJ cu atitudinea naționalistă și antisemită specifică, încercând să susțină că apartenența sa la un grup atât de tânăr i-a deschis drumul spre înscrierea, mai târziu, în Partidul Nazist și pentru a explica dedicarea completă pentru acea ideologie și viziune asupra lumii, dar istoricul Sven Keller afirmă că o astfel de interpretare este „exagerată“. Chiar au susținut că Mengele s-a lovit de atitudinea antisemită în cadrul familiei, dar mai degrabă era vorba doar despre „curentul anti-iudaic latent specific mediului catolic de la acea vreme“. Keller susține că antisemitismul era, fără îndoială, prezent în cadrul GDJ, la fel ca și în alte organizații de tineret aparținând conservatorilor de dreapta din Republica de la Weimar, dar nu a fost niciodată considerat un obiectiv principal și nici nu se putea compara cu rasișmul antisemit virulent al național-socialiștilor.

Adeziunea lui Josef Mengele la GDJ nu poate fi considerată un precursor sau un indiciu pentru entuziasmul deja existent al ideilor și principiilor național-socialiștilor... Urmau ideile lui Ernst Jünger sau Moeller van den Bruck, nu pe cele ale lui Adolf Hitler sau Alfred Rosenberg.

Mengele a învățat la Școala Gimnazială din Günzburg (*humanistische Gymnasyum*), o instituție de învățământ secundar unde studiul în limbile latină și greacă reprezenta baza culturii europene. Performanțele sale au fost, cel mult, mediocre, obținând calificativul „satisfăcător“ la religie, limba engleză, fizică și istorie și „insuficient“ la limbile germană, greacă și latină și la matematică. Deși comportamentul lui era considerat adecvat, efortul și interesul pentru școală lăsau de dorit. Registrele școlare arată că a suferit numeroase infecții, care au început în timpul anului școlar 1927-1928 și au inclus osteomielită, nefrită și un început de septicemie, iar aceste boli l-au împiedicat să vină la școală pentru o perioadă lungă de timp și au dus la o afectare cronică a rinichilor. Aceasta din urmă l-a împiedicat să preia conducerea firmei familiei, drept din naștere care i se cuvenea, el fiind primul născut.

Deși firma trecea prin momente grele din cauza Marii Crize, încă reprezenta o afacere în desfășurare și ar fi fost normal ca Mengele să i se alăture tatălui său, mai ales că întotdeauna fusese fascinat de lucrurile tehnice și era interesat de ceea ce se petrecea la fabrica tatălui său. Dar mama lui credea că problemele medicale ale fiului ei, nevoia de odihnă și dieta specială nu îi permiteau să lucreze la firmă, unde era nevoie de o persoană cu o constituție robustă. Fratele mai mic al lui Mengele, Alois, care studia la o școală de afaceri, a fost cel pregătit să preia afacerea tatălui său, iar Josef și celălalt frate, Karl, aveau libertatea să-și aleagă ce profesie doreau. Mengele a obținut diploma „Abitur“ și „certificatul

de maturitate“ în 1930, nefiind sigur de cariera pe care avea s-o urmeze și fără să fie pasionat de un subiect anume.

München

Când Josef Mengele a părăsit casa natală din Günzburg, în aprilie 1930, pentru a-și începe studiile la Universitatea Ludwig-Maximilian din München, a pornit într-o călătorie de descoperiri și reușite. S-a dedicat studiului medicinei și al disciplinelor corelate: genetică umană și antropologie. Alegerea subiectelor a venit într-un moment foarte potrivit deoarece, odată cu dezvoltarea național-socialismului, aveau să devină importante și, așa cum a spus un istoric, „o relație simbiotică“ cu statul nazist, relație care avea să joace un rol decisiv pentru soarta a milioane de oameni.

Profesorul lui de biologie de la Școala Gimnazială din Günzburg i-a trezit prima dată interesul pentru știință, iar antropologia i s-a părut „extrem de interesantă“. Însă, după terminarea liceului (Abitur), s-a concentrat pe studiul stomatologiei, crezând că va câștiga mulți bani, deoarece „nu exista niciun dentist“ în orașul lui natal. Ajuns la universitate, a avut o conversație cu Julius Diesbach, care, cu un an mai mare decât Mengele, făcuse aceeași școală în Günzburg, iar apoi se înscrișese la universitate. Diesbach i-a spus că stomatologia este „un domeniu prea limitat și prea specializat“ și a reușit să-l convingă să-și aleagă medicina. Mengele a fost interesat de un domeniu mai larg al medicinei: „Pentru că antropologia și genetica umană făceau parte din domeniul medicinei, am ales această disciplină“. În ciuda circumstanțelor, o conversație ocazională, alegerea lui Mengele nu era una superficială, ba chiar spune că a trezit o „pasiune“ în el:

La momentul acela nu cunoșteam toate ramurile medicinei, dar entuziasmul înflăcărat, dacă nu chiar strălucirea

arzătoare, avea să rămână pentru totdeauna. Cum era posibil să transformi pe cineva care până nu demult era – s-ar putea spune – „resemnat“ în cineva „fermecat“?

Mengele și-a răspuns singur la întrebare, argumentând că prietenul lui a descoperit în el un potențial care exista deja. Diesbach era un „magician“ plin de „frumusețe, grandoare și cunoștințe impresionante despre artă și știință“, care nu vorbea despre posibilitățile practice sau de angajare oferite de medicină. „Știa doar, probabil fără să-și dea seama, cum să-mi trezească o curiozitate științifică și cum să o transforme într-un entuziasm legat de un subiect atât de flexibil.“ Nu a fost nevoie decât să-mi spună ce materii să-mi aleg în primul semestru și decizia a fost luată, de parcă nu m-aș fi gândit niciodată la vreun alt subiect de studiu. Mengele a spus despre intervenția prietenului său, care „a venit la momentul potrivit“, că a fost una aproape divină, comparând-o cu momentul în care Atena l-a vizitat pe Ulise deghizată în oaie. Straniul fapt că nu l-a mai văzut niciodată pe prietenul său l-a făcut să creadă că poate chiar fusese Atena deghizată.

Adolf Hitler înțelegea importanța medicinei și avea idei clare despre cum ar trebui practică în noua Germanie. Într-un discurs timpuriu în fața Ligii Medicilor Național-Socialiști (NSDÄB), a spus că se putea lipsi de avocați, ingineri și constructori, dar că are nevoie de doctori național-socialiști: „Nu mă pot descurca fără voi nici o zi, nici măcar o oră. Dacă nu ați fi voi, dacă m-ați dezamăgi, totul ar fi pierdut. La ce folosesc toate eforturile noastre dacă sănătatea oamenilor este în pericol?“ Când Hitler a vorbit despre „sănătatea oamenilor“ nu se referea doar, sau în primul rând, la sănătatea persoanelor. În mijlocul conceptului lui despre medicina Germaniei se afla ideea că responsabilitatea cea mai importantă a medicilor era națiunea, sau „Volk“, nu persoanele.

Această schimbare semnificativă le-a permis medicilor germani să trateze pacienții în moduri la care înainte nu s-ar fi putut gândi, cel puțin nu fără a încălca jurământul lui Hipocrate, care acum era prezentat într-o altă lumină. NSDÄB a cerut noi reguli pentru etica medicală:

Am spus clar, din prima zi, că schimbarea importantă în viziunea lumii zilelor noastre, o parte esențială care învinge individul în favoarea „poporului“ (Volk), trebuie să fie principiul care dictează moralitatea și etica profesiei de medic.

Hans Reiter, președintele Departamentului de Sănătate al Reich-ului (Reichsgesundheitsamt), a subliniat responsabilitatea pe care medicii o aveau în timpul regimului național-socialist, scriind în 1939: „Medicul luptă precum un soldat biologic pentru sănătatea poporului (*Volk*). Dacă medicul dă greș, atunci niciun guvern nu va putea să asigure viitorul poporului“ și „Destinul poporului german se află doar în mâinile medicilor germani“.

Înlocuind individul cu poporul ca responsabilitate primară, medicii germani au descoperit un nou standard prin care să aibă grijă de fiecare pacient în parte. Istoricii francezi ai medicinei Yves Ternon și Socrate Helman au scris:

[Medicul] trebuie să renunțe la concepțiile umanitare. Are un singur pacient: poporul german (*Volk*). Individul este doar o celulă a întregului popor. Oamenii sunt transcendenți: sunt doar un corp. Corpul Poporului este cel care trebuie îngrijit și tratat. Niciun sacrificiu nu este prea mare pentru a-l menține intact. Așa cum medicii nu ezită să amputeze un deget pentru a salva un membru sau un membru pentru a salva corpul, așa și doctorul nazist e pregătit să facă orice împotriva unui individ care amenință poporul, împotriva unui individ de origine germană, dar mai ales împotriva străinilor.

În cazurile în care existența individului punea în pericol națiunea, responsabilitatea medicului era clară. Pe 5 aprilie 1933, Hitler a cerut ca medicii germani să se implice „cu toate puterile“ în miezul problemei rasiale.

Apelul lui Hitler ca igiena rasială să devină principala responsabilitate a medicilor în noua Germanie s-a reflectat curând în programa de studii și în infrastructura medicală. Interesul pentru aceste noi subiecte crescuse înainte ca naștii să preia puterea, datorită cursurilor despre genetică, antropologie, igienă rasială și eugenie, în perioada anilor 1920 și 1930. Înființarea Institutului Kaiser Wilhelm de Antropologie, Ereditate umană și Eugenie, în anul 1927, cu Eugen Fischer în fruntea sa, a fost „unul dintre cele mai importante evenimente pentru instituționalizarea igienei rasiale în Republica Germană de la Weimar.“

ALEGEREA LUI MENGELE a fost confirmată definitiv când, în prima lui zi, a asistat la cursul etologului austriac Karl von Frisch. Frisch, care avea să câștige premiul Nobel pentru medicină în 1973, era, la momentul acela, directorul Institutului de Zoologie de la Universitatea din München și devenise faimos în urma studiului său despre albine din anii 1920 (publicat mai târziu în engleză cu titlul *The Dancing Bees*). Cunoscut de studenți ca „Bees-Frisch“, a ținut un curs de introducere despre medicină și științe naturale pentru aceștia. Întors recent dintr-un tur în Statele Unite, stătea în fața grupului mare de studenți, iar Mengele își aduce aminte, mulți ani mai târziu, că părea să vorbească direct cu el:

A început prin a face referire la sistemul taxonomic și a vorbit prima dată despre protozoare, iar cuvintele lui, care puteau fi descrise ca fiind seci, reușeau, cu ajutorul desenelor simple, dar remarcabile de pe tablă, să ofere o imagine foarte clară a materialelor. Nu mai trăisem niciodată așa ceva... Era